

Лисак В.Ю.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглядаються теоретико-методичні підходи щодо визначення інноваційної діяльності та інноваційних процесів підприємств, визначено основні завдання які стоять перед підприємствами в процесі управління інноваційною діяльністю. Розглянуто фактори впливу на інноваційну діяльність підприємств.

Ключові слова: інновації, нововведення, інноваційна діяльність, інноваційні процеси, інформаційне забезпечення, науково-технічний прогрес, попит на інновації, інноваційна програма.

Вступ та постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, для отримання високих переваг на ринку підприємству необхідно швидко й активно освоювати передові інноваційні технології. Це дозволить йому забезпечити постійний розвиток, отримати конкурентні переваги на ринку нової продукції, що безпосередньо пов'язано з можливістю отримання значно більших прибутків, ніж інші підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теоретичного обґрунтування поняття інновації знайшли відображення в роботах таких відомих зарубіжних та вітчизняних науковців: Й. Шумпетер, Х. Хартман, Г. Ріггс, Д. Тідд, П. Друкер, В. Хіпелль, Р. Ратвелл, Ю. Яковець, А. Харин, Т. Франчук, Т. Медведкін, І. Космидайло, Н. Завлін, А. Васильов та багато інших.

Проблемам формуванню та оцінці інноваційної діяльності підприємства присвячено ряд робіт, серед яких слід виділити праці вітчизняних вчених-економістів: Т. Франчука, В. Ковальчука, Т. Близнюка, І. Вініченко, І.В. Федулової, В.Г. Федоренко, В.Ф. Колесніченко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В наукових працях не існує єдиного підходу щодо розуміння інноваційної діяльності та її складових. Погляди вчених розділилися щодо розуміння понять «інноваційний процес» та «інноваційна діяльність». Тому виникає необхідність дослідити дані поняття, визначити їх особливості та з'ясувати чи є вони тотожними.

даних понять, визначити їх особливості та з'ясувати чи є вони тотожними.

Метою статті є розгляд теоретичних, методичних та практичних питань щодо механізму формування та оцінки інноваційного процесу підприємств.

Результати дослідження. Термін «інновація», як нову економічну категорію, вперше використав у своїх працях австрійський (пізніше американський) вчений Йозеф Шумпетер (J. Schumpeter, 1883–1950) на початку ХХ ст. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» (1911) Й. Шумпетер уперше розглянув питання нових комбінацій змін у розвитку (тобто питання інновації) і ґрунтовно описав інноваційний процес.

Тому інноваційний процес та інноваційна діяльність не є тотожними поняттями. Поняття «інноваційна діяльність» є ширшим за поняття процес, оскільки воно має безперервний та необмежений характер. Однак дані поняття є взаємопов'язаними, оскільки процес за своєю сутністю може виступати засобом здійснення діяльності.

Існує 5 підходів щодо визначення суті інноваційного процесу та інноваційної діяльності: «ідея – новація», «ідея – нововведення», «новація – нововведення», «ідея – інновація», «нововведення – інновація» (див. табл. 1).

У більшості науковців з'являлися розбіжності поглядів щодо підходів «ідея/нововведення» та «ідея/інновація», адже усі вони вважали що початковим етапом в інноваційної діяльності чи процесі є ідея, а невизначеність проявлялася саме у формулюванні її кінцевого стану.

У статті 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» існує таке трактування даного поняття «діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [1].

Такими чином, інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на створення, використання і комерціалізацію

Таблиця 1

Підходи до визначення інноваційної діяльності та інноваційних процесів

Підхід	Суть підходу	Інноваційний процес	Інноваційна діяльність
Ідея/новація	Промислове освоєння нових наукомістких технологій, продуктів	Ю. Могилов, І. Висоцька	
Ідея/Нововведення	Перетворення ідеї до конкретного продукту, що може практично використовуватись	Т. Медведкін, І. Сотнікова	Т. Франчук, В. Ковальчук
Новація/Нововведення	Заходи з використання результатів досліджень в конкурентоспроможній продукції		Т. Близнюк [4, с. 20]
Ідея/інновація	Перетворення наукових знань у нововведення з метою отримання прибутку	Г. Кундєєва, М. Канаєва	І. Вініченко, І. Федулова
Нововведення/інновація	Зміни, що відбуваються в процесі реалізації інновації, комерціалізація результатів наукових досліджень тощо.		В. Федоренко, В. Колесніченко

результатів наукових досліджень та розробок, забезпечуючи новатору надприбуток та монопольне положення на певний період часу. Кінцевим етапом здійснення інноваційної діяльності може виступати не лише інновація, а й удосконалений продукт.

Пріоритетними цілями інноваційного розвитку наукового сектору держави відповідно до розробленої «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» є: переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку; формування якісно нового науково-технічного потенціалу та максимального його використання та забезпечення ефективної ресурсної та інтелектуальної бази світового рівня, що виражається у підготовці високопродуктивних науковців, формування сучасного технологічного оснащення та інформаційного забезпечення їх праці, раціональній організації науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, розвитку системи комерціалізації наукових результатів [2].

Необхідність формування інноваційної діяльності обумовлена: потребами підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; збільшенням затрат і погіршенням економічних показників підприємств; швидким моральним старінням техніки і технологій; визначаючою роллю науки і підвищення ефективності розробки і впровадження нової техніки; важливістю і економічною доцільністю посилення інтенсивних факторів розвитку виробництва, на основі використання досягнень науково-технічного прогресу у всіх сферах економічної діяльності; потребами істотного скорочення строків створення і освоєння нової техніки; важливістю розвитку масової творчості винахідників і раціоналізаторів та використання їх пропозицій [3, с. 198].

Як будь-яке інше економічне явище, інноваційна діяльність підприємства будується на загальних принципах і підходах, головними із яких є такі:

- безперервність і цілісність – цілісність функціонування та розвитку інноваційних систем, безперервність реалізації інноваційного процесу в цілях мінімізації ризиків і негативних ефектів у процесі передачі інформації по етапах інноваційного циклу;
- системність – тісний кількісний та якісний взаємозв'язок та взаємодія між усіма функціями, виконавцями та керівництвом.
- адаптивність – здатність пристосовуватися до впливів факторів внутрішнього і зовнішнього середовища;
- оптимальне поєднання прав і обов'язків співробітників;
- економічність – прагнення до максимально ефективної реалізації інноваційного процесу; мінімізації надлишкових стадій інноваційного циклу, підвищення конкурентоспроможності продукції та своєчасного реагування на запити споживачів;
- ієрархічність – взаємодія усіх елементів інноваційної діяльності по вертикальних і горизонтальних системним рівням [4, с. 97].

Проведення заходів і робіт із створення та освоєння виробництва нової чи вдосконаленої продукції є головним завданням організації інноваційної діяльності підприємства. Вона націлена на впорядкування в просторі та синхронізацію в часі саме таких заходів як: впровадження передових інформаційних технологій як основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства та задоволення потреб споживачів; постійний контроль за узгодженим розвитком усіх функціональних напрямів діяльності підприємства; раціональне використання інноваційного потенціалу в обмеженому інноваційному просторі; організацію проведення інновацій на постійній фундаменталь-

ній основі діяльності підприємства; використання проектно-інноваційної діяльності; фундаментальну підготовку проведення інновації; якісне планування інноваційних проектів; організацію дослідної й технічної підготовки серійного виробництва продукції згідно з очікуваним попитом і вибраним сегментом ринку та забезпечення високої ефективності інноваційних процесів.

Для успішної та безперебійної роботи, організація інноваційної діяльності включає в себе комплекс взаємопов'язаних систем, зокрема такі:

1. Інформаційне забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності у виді банку даних, в тому числі комерційних, не залежить від форм власності;
2. Експертиза науково-технічних та інноваційних програм, проектів, пропозицій і заявок, які забезпечать високе професійне і якісне проведення їх незалежною оцінкою;
3. Фінансово-економічне забезпечення науково-технічної і інноваційної діяльності на основі використання позабюджетних коштів при однозначній підтримці держави;
4. Виробничо-технічне забезпечення, створення нової продукції чи технології з використанням лізингу;
5. Сертифікація наукоємної продукції, стандартизація і контроль якості;
6. Система просування науково-технічних розробок на регіональні, міжрегіональні та зарубіжні ринки використовуючи маркетинг, рекламу і виставкову діяльність, патентно-ліцензувальну роботу і правовий захист власності;
7. Підготовка і перепідготовка кадрів з інноваційної діяльності в умовах ринку, включаючи навчання цільових команд для управління реалізації конкретних підприємницьких проектів;
8. Система координації регулювання розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності на базі використання економічних методів інформаційного обміну підвищення ефективності управління [5, с. 68].

Інноваційна діяльність на практиці підрозділяється на три види: інноваційна діяльність в сфері техніко-технологічного забезпечення виробництва; інноваційна діяльність в сфері збільшення виробництва, підвищення якості і здешевлення продукції та інноваційна діяльність в сфері соціальної політики [3, с. 200].

Інноваційна діяльність в сфері техніко-технологічного забезпечення виробництва спрямована на кількісне та якісне оновлення виробничого потенціалу, що в свою чергу, сприяє зростанню продуктивності праці, економії енергоресурсів, сировини та матеріалів і як наслідок зростанню прибутків. Найповніше задоволення потреб населення, шляхом якісного удосконалення продукції, її здешевлення та розширення асортименту є складовими елементами інноваційної діяльності в сфері збільшення виробництва, підвищення якості і здешевлення продукції.

Сучасні підприємства можуть організувати інноваційну діяльність у три способи, а саме:

- інноваційна діяльність на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і (або) освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їх взаємодії по інноваційному проекту;
- інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації при допомозі контрактів, коли замовлення на створення і (або) освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями;
- інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою венчурів [3, с. 202].

Фінансування інноваційної діяльності може здійснюватись шляхом самофінансування, тобто використання як джерел фінансування власних коштів інвестора (із коштів бюджету і позабюджетних фондів – для держави, із власних коштів – для організації) та використання позикових і залучених коштів (див. табл. 2).

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин, інноваційна діяльність будь-якого підприємства взаємодіє із трьома компонентами: ринком новачків, ринком капіталу, ринком чистої конкуренції або інновацій.

Ринок інновацій функціонує з метою укладання угод між продавцями і покупцями, але лише за однієї умови – коли ні один з них не має сильного впливу на рівень поточних цін. Ринок виступає з двох позицій:

1. Підприємства у конкурентній боротьбі змушені підвищувати технічний рівень виробництва; покращувати технічний рівень продукції або системи послуг; розвивати організацію виробництва і менеджменту; підвищувати якість продукції та послуг; знижувати витрати виробництва; удосконалювати систему технічного обслуговування; скорочувати експлуатаційні витрати у споживачів; підвищувати корисний ефект своєї продукції, виду послуг; підтримувати необхідний рівень продажної ціни і ціни споживання; забезпечувати рівень маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності.

2. Ринок безжалісно відкидає новачків, які мають велику науково-практичну цінність, якщо вони не відповідають інтересам комерційних організацій [6, с. 7–8].

Відповідальність за процес забезпечення кругообігу середньострокового та довгострокового залученого і позикового капіталу покладено на сегмент фінансового ринку – ринок капіталу.

Впровадження екологічно чистих видів енергії, ресурсозберігаючих технологій та інших результатів науково-технічних досліджень не може відбуватися без капіталу. Тому, іннова-

ційна діяльність будь-якого підприємства потребує залучення довго- та середньострокових інвестицій (3–5 років). Зазвичай на практиці, це здійснюється власними силами підприємства, адже державні джерела фінансування різко скорочуються.

Перш, ніж впроваджувати інновації на будь-якому підприємстві, необхідно проаналізувати ряд факторів, які позитивно та негативно впливають на інноваційну діяльність, зокрема це економічні, технологічні, політичні, правові, соціально-психологічні, культурні та організаційно-управлінські (див. табл. 3).

У ході здійснення інноваційної діяльності, можуть виникати різного роду ризики пов'язані зі стадіями створення і просування інновацій, впровадження інноваційних проектів:

- науково-технічні ризики – невідповідність технічного рівня виробництва технічному рівню інновації, невідповідність обраного персоналу професійним вимогам проекту, негативні результати науково-дослідних робіт тощо;

- ризики правового забезпечення проекту – відсутність ліцензій на окремі види діяльності, помилковий вибір територіальних ринків патентного захисту;

- ризики комерційної пропозиції – відсутність постачальників необхідних ресурсів і комплектуючих, невиконання постачальниками зобов'язань по термінах і якості поставок [7].

Висновки. Отже, інноваційна діяльність є тією рушійною силою, яка дозволяє підприємству посісти стійкі ринкові позиції і отримувати високу конкурентну перевагу в тій галузі, яка є сферою комерційних інтересів даного підприємства є інноваційна діяльність. Головна мета – отримання додаткової маси прибутку від реалізації інноваційної продукції шляхом найповнішого задоволення потреб споживачів.

Система формування та організування інноваційної діяльності має бути комплексною та враховувати усі фактори, які можуть стимулювати так і гальмувати її роботу, принципи та визначені її особливості.

Таблиця 2

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності

Група	Тип	Організаційна структура джерел в групі
Державні ресурси	Власні	Державний бюджет; бюджети регіонів, місцеві; позабюджетні фонди: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Державний фонд зайнятості, інші фонди
	Залучені	Державна кредитна система, Державна страхова система
	Позичені	Державні запозичення: державні позики, зовнішні запозичення, міжнародні кредити тощо
Ресурси фірми	Власні	Власні інвестиційні ресурси організацій
	Залучені	Внески, пожертвування, продаж акцій, додаткова емісія акцій. Інвестиційні ресурси інвестиційних компаній – резидентів, у т.ч. пайових інвестиційних фондів. Інвестиційні ресурси страхових компаній – резидентів
	Позичені	Банківські, комерційні кредити, бюджетні і цільові кредити; Інвестиційні ресурси іноземних інвесторів, враховуючи комерційні банки, міжнародні фінансові інститути, інституціональні інвестори, організації

Таблиця 3

Фактори, що впливають на розвиток інноваційної діяльності

Група факторів	Фактори, що гальмують інноваційну діяльність	Фактори, що сприяють інноваційній діяльності
Економічні, Технологічні	Недостатнє фінансування, слабкість матеріальної й науково-технічної бази, відсутність резервних потужностей тощо	Наявність резерву фінансових і матеріально-технічних засобів, прогресивних технологій, необхідної господарської й наукової інфраструктури.
Політичні, Правові	Обмеження з боку антимонопольного, податкового, амортизаційного, патентно-ліцензійного законодавства	Законодавчі міри (особливо пільги), що заохочують інноваційну діяльність, державна підтримка інновацій
Соціально-психологічні, Культурні	Зміна статусу співпрацівників, необхідність пошуку нової роботи, перебудова нової роботи, порушення стереотипів поведінки й сформованих традицій тощо	Моральне заохочення учасників інноваційного процесу, суспільне визнання, забезпечення можливостей самореалізації, звільнення творчої праці
Організаційно-управлінські	Устояна організаційна структура компанії, авторитарний стиль керування, перевага вертикальних потоків інформації, твердість у плануванні тощо	Гнучкість оргструктури, демократичний стиль керування, перевага горизонтальних потоків інформації, самопланування, допущення коректувань, автономія тощо

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Голос України. – 2002. – 9 серпня. – С. 10.
2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpo.rada.gov.ua/komosviti>.
3. Стельмашук А. Державне регулювання економіки: [навч. посібник] / А. Стельмашук. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 315 с.
4. Алексеева М. Анализ инновационной деятельности: [учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры] / М. Алексеева, П. Ветренко. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 303 с.
5. Микитюк П. Інноваційний розвиток підприємства: [навч. посібник] / П. Микитюка. – Тернопіль: Принтер Інформ, 2015. – 224 с.
6. Морозов Ю. Инновационный менеджмент: [учеб. пособие для вузов] / Ю. Морозов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 446 с.
7. Сидоренко М. Деякі підходи до оцінки економічної доцільності впровадження інноваційних проектів / М. Сидоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confcontact.com/2007may/4_sidor.php.

Лысак В.Ю. Анализ сущности инновационных процессов и организации инновационной деятельности предприятий

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методические подходы к определению иннова-

ционной деятельности и инновационных процессов предприятий, определены основные задачи, которые стоят перед предприятиями в процессе управления инновационной деятельностью предприятия. Рассмотреть факторы, влияющие на инновационную деятельность предприятий.

Ключевые слова: инновации, нововведения, инновационная деятельность, инновационные процессы, информационное обеспечение, научно-технический прогресс, спрос на инновации, инновационная программа.

Lysak V.Y. Analysis of the essence of innovation processes and organization of enterprises innovation activity

Summary. The article deals with the theoretical and methodological approaches to the definition of innovation and innovation processes of enterprises; the main tasks facing enterprises in the process of enterprise's innovation activity management are determined. Factors, which have the impacts on innovation activity of enterprises, are considered.

Keywords: innovation, innovation activity, innovation processes, informational support, scientific and technological advance, demand for innovations, innovation program.